

І. В. Школа,
кандидат філологічних наук, доцент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Потреба сучасного суспільства в кваліфікованих спеціалістах, які вільно володіють іноземною мовою в побуті та в професійній діяльності, зумовлює необхідність пошуку нових конструктивних ідей для вирішення проблеми оптимізації та інтенсифікації навчання іноземних мов, отримання нових знань та удосконалення рівня мовної і мовленнєвої підготовки. У цьому контексті та за умови зменшення аудиторних годин і збільшення розумового навантаження на парах з англійської мови виникає потреба підтримати в студентів інтерес до матеріалу, що вивчається, їх активність протягом усього заняття. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є використання рольових ігор у процесі навчання іноземної мови, що максимально моделюють навчальний процес і створюють умови для професійно орієнтованого спілкування.

Аналіз досліджень і публікацій. На значення гри в процесі навчання іноземної мови вказують такі відомі методисти, як Г. Кокташева, Т. Максимова, Н. Метвеєва, Р. Мільруд, М. Скаткін, Т. Семенова, Є. Пасов, Г. Тер-Саакянцта ін. Рольова гра як ефективний метод навчання, що використовується в різних ланках системи підготовки кадрів, стала предметом досліджень О. Волобуєвої, А. Воробйова, П. Городова, Г. Китайгородської, О. Тарнопольського. Г. Пузирева, М. Кузнєцова, Г. Бударіна, Г. Кащєєва та ін. розглядають рольову гру як дидактичний засіб формування професійної комунікативної компетентності студентів, у той час як М. Потапова та О. Артем'єва говорять про неї як про ефективний прийом активізації навчання іноземної мови студентів.

Підходи до проблеми використання рольової гри змінюються на різних етапах розвитку освіти залежно від соціальної орієнтації ВНЗ та рівня розробки наукових уявлень про навчання іноземної мови. Проте і нині, на нашу думку, ще недостатньо теоретичного обґрунтування значення ігрових методів у процесі навчання, відсутня їх повна, єдина класифікація, не розроблена технологія застосування та оцінювання ефективності використання рольової гри при навчанні іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

Отже, **метою нашого дослідження** є розкриття значення рольової гри в навчанні іноземної мови не тільки як засобу оптимізації й стимуляції власне процесу навчання, але і як важливого аспекту психологічного комфорту, що значно сприяє формуванню іноземної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.

Якщо іноземна компетентність визначена як володіння низкою знань, умінь та навичок, що дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у

професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості студента (О. Герасименко) [2], то рольова гра на заняттях з іноземної мови, що імітує майбутню професійну діяльність, сприяє виробленню в студентів професійних умінь і навичок, передбачених кваліфікаційною характеристикою. Ігрова модель навчання дозволяє тим, хто навчається, не тільки відчувати себе в певній комунікативній ролі, а й виявити свої емоції, інтелектуальні здібності, творчу уяву [1; 10]. Вона має високу ефективність в аспекті мотивування та надання простору для практичного застосування іноземної мови в реальному середовищі. Як слушно відзначає Г. Тер-Саакянц, “гра є особливим типом діяльності, в якому мотив полягає у самому процесі, у змісті самої дії” [4, с. 209]. Вона одночасно спирається на свідоме та підсвідоме оволодіння навчальним предметом, впливає на емоційну сферу студента полегшує запам'ятовування початкового матеріалу. У рольовій грі створюються умови для використання усіх засобів впливу на психіку студента, при цьому дотримується принцип індивідуального навчання через групове [4, с. 196]. Серед основних переваг рольової гри відзначають такі: максимальне наближення до реальних життєвих ситуацій як у побутовій, так і професійній сфері; певна самостійність учасників гри, прийняття рішень в умовах творчого змагання [3, с. 193]. Більше того, на наш погляд, вона створює умови для комплексного використання знань, умінь та навичок студентів з предметів професійного циклу, а також сприяє більш повному оволодінню іноземною мовою як у сфері професійного спрямування, так і загальнонавчальної лексики.

На думку вчених (Г. Кокташевої, Т. Максимової, Н. Метвєєвої, М. Скаткіна, Т. Семенової, Є. Пасова, Н. Торуніної), застосування рольової гри на заняттях з іноземної мови сприяє:

- стимулюванню інтелектуальної й емоційної діяльності та розширенню світогляду студентів;
- розвитку творчого потенціалу студентів та збільшенню обсягу активної мовної практики;
- можливості персоніфікувати проблемні ситуації, додати їм особистісний зміст;
- здатності до критичного мислення та пошуку інформації;
- врахуванню різних поглядів на проблему та шляхи її вирішення;
- індивідуалізації навчання, тому що кожен студент засвоює матеріал з оптимальною для нього швидкістю;
- реалізації принципу особистісно-орієнтованого навчання;
- створенню сприятливої психологічної атмосфери для вивчення іноземної мови завдяки відсутності негативних оцінок і за допомогою, так званої, системи заохочення.

Відомо, що велике значення для підвищення ефективності навчання має його мотивація, яка сприяє активізації пізнавальних інтересів. Мотивація ж ігрової діяльності забезпечується її добровільністю, можливостями вибору, задоволення потреб в самоствердженні, самореалізації. Таким чином, застосування рольових ігор у навчанні іноземної мови студентів немовних спеціальностей сприятиме підвищенню ефективності навчання мови та її практичного застосування в умовах,

наближених до професійних.

Прикладами ігор можуть бути ділові зустрічі, телефонна розмова, інтерв'ю, круглі столи та ін. Так, під час вивчення теми "Попередня освіта та пошук роботи" ("Educational Background and Job Hunting") студентам можна пропонувати провести інтерв'ю з майбутнім роботодавцем. Вони розподіляють ролі та проводять бесіди, а викладач лише спостерігає за роботою та фіксує помилки і не втручається в спілкування. При цьому учасники гри самі виправляють один одного, а викладач пізніше приділяє увагу найбільш поширеним помилкам. Така технологія додає слухачам впевненості у своїх силах та підвищує їх самооцінку.

У рольових іграх учасники виконують ролі вигаданих персонажів. При цьому їх завданням є вирішення проблемних ситуацій, які відкривають можливості використання іноземної мови для вирішення професійних завдань. Створюючи проблемні ситуації, викладач повинен передбачити завдання, що відповідають рівню наявних знань, інтелектуальних можливостей студентів, відображають реальні ситуації професійної діяльності й представляють певну проблему та її вирішення в нетривіальному ракурсі.

Так, у рольовій грі "Організація стажування за кордоном" студенти отримують картки, де вказані їх імена, вік, стать, посада та посадові обов'язки. Повідомляється, що організація, де всі вони працюють, має відправити кількох спеціалістів на стажування за кордон. На зборах колективу кожен із "працівників" розповідає про свої обов'язки та намагається довести необхідність відправити саме його. "Керівники", прослухавши аргументи кожного, вирішують, кого відправляти, та обґрунтовують своє рішення.

Ілюстративними є також такі приклади проблемних завдань для студентів економічних спеціальностей:

1. You're carrying out a market research on the most effective ways of shopping in London. Ask the people taking part in the public opinion poll about their preferences. (additional roles: 3 Londoners who represent different layers of population, 2 foreigners).

2. After his arrival to London your co-worker Tom Brown recollects the incident that happened to him while he was staying in China: he lost his briefcase containing confidential documents, advertising booklets and visiting cards. The best solution at the moment was to order new cards. Roleplay how he solved his problem.

3. It's your first visit to India. You're interested in buying something original to decorate your cottage. Helen Fox, a journalist from GB staying at the same hotel with you, has bought some souvenirs at the stores of Delhi. Ask her to tell you about her shopping in India.

4. You are members of the interviewing team. Discuss the strengths and weaknesses of each candidate. Decide who to select for the vacant position. Note down the reasons for your choice. Meet as one group. Discuss your choices. Decide who should fill the vacant position.

5. You are a Sales Managers of a company in your city. You are being sent to an international conference abroad. Create the most positive image of the company by your presentation.

Зазвичай, окрім суті проблемної ситуації, рольові картки містять

також таку інформацію:

- загальні відомості (your name, your job, your sex, your age, personal appearance, clothes, your character, your interests).

- відомості, релевантні завданню: (pieces of information you know (that may be others don't); your opinion about the problem, issue, situation, people; what you want to happen, be decided; items of language you may need) [6, с. 156].

Правильно розроблений набір рольових карток – це запорука того, що кожен студент матиме свій власний, відмінний від інших, погляд на проблему, що гарантуватиме природну дискусію та пошук компромісу у вирішенні проблеми. Рольові картки можна розробити таким чином, щоб скерувати всі зусилля студентів на відпрацювання певного мовного аспекту (граматичні форми, функціональні конструкції, лексичні групи тощо).

Залежно від теми заняття і фантазії викладача рольові ігри можуть варіюватися. Доцільно запропонувати організувати прес-конференцію, зустріч з представниками різних фірм, переговори з експорту, імпорту, укладання контракту. Деякі дослідники розподіляють рольові ігри на помірньо-контрольовану, сценарну й вільну. Найчастіше в навчальному процесі використовуються помірньо-контрольована й вільна рольові ігри.

Помірковано контрольована рольова гра (semi-controlled role-play) – рольова гра, під час підготовки до якої учасники отримують загальний опис своїх ролей, на основі якого готують індивідуальне рольове завдання. Проблема полягає в тому, що особливості рольового поведіння відомі тільки виконавцям. Іншим учасникам потрібно здогадатися, як реагувати на його дії. Програма проведення гри розробляється викладачем, і студентам повідомляється список всіх типових і проблемних ситуацій, у яких їм потрібно брати участь. Усі типові й проблемні ситуації детально опрацьовуються на уроках, вивчаються зразки діалогів, є можливість отримати консультацію викладача стосовно лексичного й граматичного матеріалу. Найкраще, якщо діалоги-зразки будуть якнайбільше видозмінені студентами за їх власним бажанням, для того, щоб у них відчувалася особистість персонажа, роль якого грає кожен зі студентів.

Вільна рольова гра (free role-play) – це рольова гра, при підготовці до якої студенти отримують інформацію про обставини спілкування. Ця гра сприяє формуванню індивідуальних і групових навичок самостійної роботи. Студенти повинні не тільки визначити тему й розробити сценарій гри, але й підібрати відповідний матеріал, використовуючи рекомендовану літературу, інформацію з мережі Інтернет. Проблемні ситуації, успішне вирішення яких є завданням гри, визначаються студентами, які осмислюють можливу проблемну ситуацію, видозмінюють підібрані для мовного наповнення ролі матеріали, перетворюючи діалоги в монологи або монологи в діалоги, змінюючи окремі речення або факти на власний розсуд.

Для того, щоб інтерес до рольових ігор не зменшувався, а підготовка до них не ставала алгоритмічною справою, типи рольових ігор рекомендується чергувати. Однак в умовах невеликої кількості годин, що відводиться на вивчення іноземної мови у ВНЗ немовного профілю, важко припускати, що студенти зможуть після проведення з ними помірковано контрольованої рольової гри самостійно підготувати й провести вільну

рольову гру. Тому типологія рольових ігор вимагає уточнення стосовно умов ВНЗ, і вводиться спеціальний, проміжний тип рольових ігор, – *сценарна гра*. Під час підготовки до сценарної гри студенти розробляють програму, сценарій під керівництвом викладача. Потім вони підбирають мовний зміст певних ролей у режимі індивідуальної, парної або групової роботи.

Слід зауважити, що під час застосування рольових ігор необхідно враховувати особистісні якості студентів, які не мають достатнього рівня знань або не бажать з певних причин брати активну участь у запропонованій діяльності. При цьому, важливим стимулом може стати проведення реального аудіо- або відеозапису заняття з послідовним аналізом виступів не тільки про знання мови, але й професійного вміння триматись перед аудиторією, логічно висловлювати свою думку.

На нашу думку, за допомогою саме таких видів роботи може відбуватись найбільш активне засвоєння термінології та професійної лексики студентами різних спеціальностей. Послідовність виконання вправ, починаючи з некомунікативних, потім умовно-комунікативних і закінчуючи комунікативними вправами з рольовим ігровим компонентом та методами проблемного навчання, забезпечує неперервне прищеплення навичок спілкування, формування та удосконалення вмінь професійно спрямованого говоріння.

Рольова гра сприяє тому, що мовлення студентів стає змістовнішими, аргументованішими, складнішими за структурою мовного та мовленнєвого матеріалу. Вона додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, посилює мотивацію навчання іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння нею. Це – могутній фактор психологічної адаптації студентів у новому мовному та життєвому просторі, що може вирішити проблему природного впровадження іноземної мови. Крім того, за її допомогою викладач здатний реалізувати максимальне наближення до реальних професійних умов, що сприяє формуванню іншомовної професійної компетентності майбутнього спеціаліста.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо в уточненні критеріїв якості та ефективності застосування рольової гри на заняттях з іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Н. В. Інтерактивні технології навчання майбутніх правників / Н. В. Азарова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 39. – Ч. 2. – С. 7–13.
2. Герасименко О. В. Иноязычная компетентность как фактор развития коммуникативной культуры студентов : дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / Герасименко Ольга Владимировна. – Оренбург, 2001. – 36 с.
3. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – Тарту : Тартус. ГУ, 1974. – 219 с.
4. Тер-Саакянц Г. М. Применение ролевой игры / Г. М. Тер-Саакянц, Н. А. Красовская // Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – К. : Виц. шк., 1988. – С. 194-208.

5. Черниш В. В. Організація та проведення рольових ігор на уроках іноземної мови / В. В. Черниш // Іноземні мови. – 2010. – №4. – С. 7–15.

6. Scrivener J. LearningTeaching: a GuidebookforEnglishLanguageTeachers. SecondEdition / J. Scrivener. – London: MacmillanPublishersLimited, 2005. – 431p.

УДК 371.134:372

О. О. Ярошинська,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої освіти на засадах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів, що спонукають до підвищення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців, актуалізувалася проблема проектування дієвого освітнього середовища підготовки майбутніх педагогів як носіїв нового способу мислення та сприйняття світу. У контексті реалізації цієї проблеми теоретичного обґрунтування потребують методологічні засади здійснення середовищного проектування, зокрема визначення принципів, які забезпечують ефективність зазначеного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема педагогічного проектування освітнього середовища та методологічних засад цього процесу стала предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (О. Андреевої, А. Артюхіної, Л. Балакіної, В. Загвязинського, В. Іванової, О. Лінник, Л. Панченко, В. Слободчикова, А. Цимбалару, В. Ясвін та ін.). Проте специфіка середовищного проектування зумовлює врахування усіх аспектів середовищної взаємодії, а отже, в контексті нашого дослідження потребує окремого вивчення питання визначення орієнтирів, дієвого проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів.

Мета статті – на основі аналізу методологічних засад проектування освітнього середовища систематизувати загальні принципи середовищного проектування та визначити принципи, яких необхідно дотримуватись у контексті створення освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогіці принципами вважають загальні положення, які визначають стрижневі напрями організаційної діяльності педагога в навчальному процесі та освітній системі. Дещо подібне визначення подає В. Загвязинський. На його думку, принцип – це “рекомендація, орієнтир у способах досягнення міри, гармонії, продуктивної взаємодії в об’єднанні якихось протилежних сторін, початків, тенденцій педагогічного процесу” [4, с. 37].